

مجموعه درسنامه‌های ادب فارسی (۱۲)

❖

نقش پای غزالان

❖

شرح پنجاه غزل از

صائب تبریزی

دکتر معصومه معدن‌کن

انتشارات آیدین

۱۳۸۷

۸۷، ۷، ۳

سرشناسه	: معدن کن، معصومه، ۱۳۲۷.
عنوان و نام پدید آور	: نقش پای غزالان: شرح پنجاه غزل از صائب تبریزی / معصومه معدن کن.
مشخصات نشر	: تبریز: آیدین، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۰ ص.
فروست	: مجموعه درسنامه های ادب فارسی؛ ۱۳.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۹۲-۷۴-۳
وضعیت فهرست نویسی:	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۷۹.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: صائب، محمدعلی، ۱۰۱۶-؟ ۱۰۸۶-؟ ق. دیوان -- نقد و تفسیر.
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۱۱ ق. -- تاریخ و نقد.
شناسه افزوده	: صائب محمدعلی، ۱۰۱۶-۱۰۸۶ ق. دیوان. برگزیده. شرح.
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۷ ن ۷ م ۶ / PIR ۶۳۷۶
رده بندی دیویی	: ۸ فا ۱ / ۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۲۸۷۳۰۱

انتشارات آیدین

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۲۹ بهمن

تلفن: ۵۵۵۳۲۵۹ فاکس: ۵۵۳۰۵۲۳-۵۵۳۰۵۲۳-۰۴۱۱

نقش پای غزالان

شرح پنجاه غزل از صائب تبریزی

معصومه معدن کن

- چاپ اول ۱۳۸۷ تبریز ● شمارگان ۱۱۰۰ نسخه ● لیتوگرافی تصویر
- چاپ خودکار ● صحافی لکتری ● قیمت ۴۵۰۰ تومان

Email: Aydin.publication @ Gmail.com

فهرست

۹	○ پیش‌گفتار
۱۱	○ مقدمه
۱۳	○ احوال و خلیات صائب
۱۹	انتقادات سیاسی
۲۱	○ سبک صائب
۲۲	تمثیل
۲۴	موضوعات مورد توجه در تمثیلات صائب
۲۶	تمثیلات متناقض
۲۷	حسن تعلیل
۲۸	مضمون‌یابی
۲۹	نوسازی مضامین کهنه
۲۹	تکرار مضمون
۳۰	معانی و مضامین متضاد
۳۲	نزدیکی به زبان محاوره
۳۲	پیچیدگی و ابهام
۳۴	تناسب لفظی
۳۴	کنایه

۷۴	۴۶. چه دل گشایدم از باغ و بوستان، بی تو
۷۵	۴۷. ز من شکیب به قدر دل فگار بجو
۷۶	۴۸. باش در ذکر خدا دایم اگر جو یایی
۷۶	۴۹. چه شودگر به پیامی دل من شاد کنی
۷۷	۵۰. خاک شو، خاک از آن پیش که بر باد روی
۷۹	○ یادداشت‌ها
۲۴۹	○ فهرست‌ها
۲۵۱	راهنمای شرح اشعار
۲۷۱	کتاب‌ها
۲۷۳	اشخاص
۲۷۷	آیات، احادیث و اقوال
۲۷۹	منابع و مأخذ

پیش‌گفتار

بی‌شک نام صائب، پس از فحول اربعه فرهنگ و ادب فارسی، یعنی فردوسی، مولوی، سعدی و حافظ، در ردیف نام سنایی، خاقانی، نظامی و عطار، به عنوان قله‌های سرافراز ادبیات فارسی و در زمره شاعران همیشه جاوید سرزمین ایران قابل ثبت است.

در جوار شکوه و سربلندی و غرور ملیت ایرانی در شعر فردوسی، و بی‌کرانگی و ژرفای اندیشه و احساس و ادراک در آثار مولانا، و شور و شیدایی و مصلحت‌اندیشی‌های متعادل انسانی در آثار سعدی و جهان‌بینی فلسفی و اخلاقی و جاذبه جادویی کلام در غزل حافظ، وجه تمایز آشکار شعر صائب با دیگران، در تأمل، تفکر و تعمق او در آغاز و انجام زندگی بشری و نتیجه‌گیری‌های حاصل از آن است. به فرموده استاد گرانقدرم «صائب نخستین شاعر بزرگی است که توانست تجزیه و تحلیل و استنتاج و عامل تفکر را، دقیقاً، در متن شعر و احساس شاعرانه وارد کند؛ به این معنی که تا آن زمان هیچ شاعری دائماً مثل او در حال تجزیه و تحلیل و ترکیب و نتیجه‌گیری نبود. در هر بیتی از شعر صائب می‌توان فکری پیدا کرد و او اولین کسی است که توانست بصیرت استنتاجی را با احساس و مشاهده شاعرانه آشتی بدهد؛ چون او با دیدن هر چیز، به مسائلی بیش از آنچه دیده است فکر می‌کند و می‌توان گفت که صائب هم به نوعی آنیسم^۱ معتقد است؛ به این معنی که تمام عناصر جهان، جان دارد و سرکثرت شعر او هم همین است. البته پیش از صائب و پیش از همه، مولانا در این جان‌بینی و جان‌گرایی یکه‌تازی کرده و صائب از این نظر شاگرد خلف مولانا است. با اطمینان

می‌توان گفت که صائب در «اصول سخن گفتن متفکرانه» و «نگاه جان‌بین» به مولوی شباهت دارد»^۱

در این کتاب پنجاه غزل از دیوان صائب، به کوشش محمد تهران، انتخاب شده و تمامی ابیات با نکته‌های قابل توضیح، شرح و تفسیر شده است. برای تبیین هر چه بهتر مضامین و اندیشه‌های صائب، مستندات ابیات، همگی از دیوان صائب برگزیده شده، مگر مواردی که با ذکر نام شاعر و نشانی شعر، مشخص گردیده است.

از مساعی برادر ارجمند، جناب آقای اصغر عباسپور مدیر انتشارات آیدین و همکارانشان که نهایت تلاش خود را برای چاپ شایسته کتاب مبذول داشته‌اند سپاسگزارم و از همکار ارجمند و فاضل جناب آقای دکتر مشتاق مهر که ضمن ویرایش کتاب، از نکته‌سنجی‌های دقیق و نظرات ارزشمند ایشان بهره‌مند شده‌ام سپاس فراوان دارم و توفیق همگان را، در ادامه خدمات فرهنگی برای سرزمین عزیزمان، از خداوند متعال خواستارم.

معصومه معدن‌کن

تابستان ۱۳۸۷

مقدمه

میرزا محمدعلی، فرزند میرزا عبدالرحیم، به احتمال قوی در سال ۱۰۱۰ ه. ق در تبریز متولد شده است. پدر او که از کدخدایان معتبر و تاجران مشهور بود، به دستور شاه عباس، همراه با هزار خانوار، به اصفهان کوچ کرد و در منطقه‌ای به نام «عباس‌آباد» رحل اقامت افکند. به نوشته ملیحای سمرقندی، شاه عباس منطقه‌ای وسیع را در اصفهان از دروازه دشت تا دروازه چهارباغ به عنوان اقامتگاه تبارزه اصفهان انتخاب کرد و دستور داد تا به ساختن عمارات خوب و باغات مرغوب با بنای دلنشین، همت گمارند و آن قوم در اندک زمانی آن سرزمین را آباد و مسکن خود ساختند. رفیع‌ترین عمارات و وسیع‌ترین این سراها «دولتخانه میرزا صائب» بوده است.^۱

صائب تحت حمایت پدری متمکن و روشن‌بین و مهربان و در محضر اساتید با نام و نشان در اصفهان، مراحل کمال نسبی را طی کرد. در آغاز جوانی به زیارت کعبه نائل آمد و در بیست و شش سالگی به هندوستان رفت و در آنجا مورد حمایت و محبت و تشویق شاه جهان قرار گرفت و پس از شش سال اقامت در آن سرزمین، به اصفهان بازگشت و برای همیشه در آنجا اقامت کرد. در سال ۱۰۵۲ در دربار شاه عباس دوم منصب ملک‌الشعرایی یافت و مدت ربع قرن در این مقام باقی بود و در سفر و حضر، از ملازمان سلطان صفوی به شمار می‌رفت و چند سال آخر عمر را بر اثر بی‌مهری شاه سلیمان، در انزوا ولی با عزت و فراغت به سر برد تا در سال ۱۰۸۷ در هفتاد و شش سالگی زندگی را بدرود گفت. بنا به وصیت او، پیکر او را در «تکیه درویش صالح» که مردی مرتاض و صاحب سلوک بود و صائب به او اعتقادی

۱. مذكر الاصحاب، تألیف ملیحای سمرقندی (۱۰۹۳ ه. ق) نقل از فرهنگ اشعار صائب، ص نوزده.

داشت، نزدیک پل «مارویان» و مقابل «چهارسوق درون» که در حریم «زنده رود» است، به خاک سپردند.^۱ بر سنگ قبرش این بیت نوشته شده:

در هیچ پرده نیست نباشد نوای تو عالم پر است از تو و خالی بت جای تو

www.ketab.ir